دو فصلنامه علمی قرآن و علم، سال شانزدهم، شماره ۳۰، بهار و تابستان ۱۴۰۱، ص: ۴۹ـ۷۰
Academic Journal of the Qur'an and Science, Spring and summer ۲۰۲۲, ۱۶(۳۰), P:۴۹-۷۰

جامعة المصطفى العالمية
Al-Mustafa International University
مجتمع آموزش عالی قرآن و حدیث

The Quantitative Position of the Quran among the Academic Disciplines of the Iran Higher Education System (With Emphasis on the Ministry of Science, Research and Technology) *

Muhammad Nadali [۱]

Muhammad Ali Rezaei Isfahani [۲]

Abstract

The Holy Quran is the last divine book that was revealed to guide the world by the seal of Prophet Muhammad (P). According to Infallible Figures (A.S), the Quran has a beautiful exterior and a very deep interior. Due to its interiority, the Quran has freshness in every period and time. Quran is a book that anyone who adheres to it will be guided to happiness and whoever avoids it will go astray. The country's higher education system in Iran is one of the most important, role-playing and influential centers in the field of training young people and future managers of the country. This research seeks to examine the quantitative position of the Quran among the disciplines of study of the country's higher education system, focusing on the Ministry of Science, Research and Technology, and it has been tried to use authentic documents and library studies and the use of computer networks and Diagrams and summary and descriptive-analytical and sometimes critical analysis to achieve accurately and close to real results. The conducted studies show that forty years have passed since the victory of the glorious Islamic revolution in Iran, even though the presence of the Quran in the country's higher education system is more than before the revolution, the Holy Quran still does not have a proper and worthy position among the academic disciplines of the country's higher education system, and it is far from what is expected. Therefore, to reach the high position of the Holy Quran in the higher education system, there is a need for more and special attention and planning from the relevant authorities.

Keywords: Quran, Place of Quran, Higher Education of Iran, Educational System, Academic Disciplines.

---

*. **Date of receiving:** ۰۸ March ۲۰۲۲, **Date of approval:** ۳۱ May ۲۰۲۲.

۱. MS, University of Islamic Sciences, Qom. Iran, [Corresponding Author]; (mn۷۰۱۰۲۰۰@gmail.com).

۲. Professor of Al-Mustafa Al-Alamiya University, Qom, Iran; (rezaee.quran@gmail.com).

جامعة المصطفى العالمية
Al-Mustafa International University
مجتمع آموزش عالی قرآن و حدیث

دو فصلنامه علمی قرآن و علم، سال شانزدهم، شماره ۳۰، بهار و تابستان ۱۴۰۱، ص: ۴۹ـ۷۰
Academic Journal of the Qur'an and Science, Spring and summer ۲۰۲۲, ۱۶(۳۰), P:۴۹-۷۰

مقاله علمی ـ پژوهشی

جایگاه کمی قرآن در میان رشته‌های تحصیلی نظام آموزش عالی کشور (با تأکید بر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری)*

محمد نادعلی[۱] و محمدعلی رضایی اصفهانی[۲]

چکیده

قرآن کریم آخرین کتاب آسمانی است که برای هدایت جهانیان بر خاتم پیامبران حضرت محمدﷺ نازل شده است. مطابق فرمایش معصومانﷺ قرآن دارای ظاهری زیبا و باطنی بس عمیق است. قرآن به دلیل داشتن باطن، در هر دوره و زمانی دارای طراوت و تازگی است. قرآن کتابی است که هرکس بدان تمسک جوید، به سعادت رهنمون می‌شود و هر کس که از آن دوری گزیند، به ضلالت رسد. نظام آموزش عالی کشور در ایران، یکی از مهمترین مراکز مهم، نقش‌آفرین و تأثیرگذار در حیطه آموزش جوانان و مدیران آینده کشور است. این تحقیق به دنبال آن است تا به بررسی جایگاه کمّی قرآن در میان رشته‌های تحصیلی نظام آموزش عالی کشور با تمرکز بر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری بپردازد و تلاش شده تا با استفاده از اسناد معتبر و مطالعات کتابخانه‌ای و استفاده از شبکه‌های رایانه‌ای و نمودارها و جمع‌بندی و تحلیل توصیفی ـــ تحلیلی و گاه انتقادی به نتایجی دقیق و نزدیک به واقع دست یابد. بررسی‌های انجام یافته بیانگر آن است که با گذشت چهل سال از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی در ایران، با وجود اینکه حضور قرآن در نظام آموزش عالی کشور بیش از دوران پیش از انقلاب است؛ اما قرآن کریم همچنان در میان رشته‌های تحصیلی نظام آموزش عالی کشور دارای جایگاه بایسته و شایسته‌ای نیست و با آنچه مورد انتظار است، فاصله زیادی دارد. ازاین‌رو برای رسیدن به جایگاه والای قرآن کریم در نظام آموزش عالی، نیاز به توجه و برنامه‌ریزی بیشتر و ویژه از سوی مسئولان ذی‌ربط است.

واژگان کلیدی: قرآن، جایگاه قرآن، آموزش عالی ایران، نظام آموزشی، رشته‌های تحصیلی.

---

*. **تاریخ دریافت:** ۱۴۰۰/۱۲/۱۷ و **تاریخ تأیید:** ۱۴۰۱/۰۳/۱۰.

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه معارف اسلامی.قم. ایران [نویسنده مسئول]؛ (mn۷۰۱۰۲۰۰@gmail.com).

۲. استاد جامعة المصطفی العالمیه، قم ، ایران ؛ (rezaee.quran@gmail.com).

دو فصلنامه علمی قرآن و علم، سال شانزدهم، شماره ۳۰، بهار و تابستان ۱۴۰۱، ص: ۴۹ـ۷۰
جایگاه کمی قرآن در میان رشته‌های تحصیلی نظام آموزش عالی کشور (با تأکید بر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری)
محمد نادعلی و محمدعلی رضایی اصفهانی

طرح مسأله

تأکید و سفارش قرآن به تعقل و تفکر (بقره /۱۷۰؛ بقره /۲۱۹؛ نور /٦١؛ آل عمران /۱۹۱؛ اعراف /۱۸٤؛ انفال /۲۲؛ انبیاء /٦۷؛ یونس /۲٤)، تعلیم و تعلم (توبه /۱۲۲؛ علق /۵-۱؛ جمعه /۲) و نیز راه و روش تعلیم پیامبر اکرمﷺ در دعوت مردم به اسلام، به تحولی عمیق در تعلیم و تربیت انجامید. آن حضرت مشوق تعلیم دانش و به طور حتم نخستین معلم مسلمانان بودند و قرآن اولین متن آموزشی آنان بود. در واقع مسلمانان، هم به اقتضای تعالیم و تکالیف دینی و هم به دلیل ضرورت‌های زندگی اجتماعی، به ویژه در پی فتوحات، به علت نیاز به مفاهمه با صاحبان آراء و عقاید مغایر و شاید مخالف، سوادآموزی و تعلیم و تعلم را کاملاً جدی گرفتند.

سیر و تحول تعلیم دانش در بین مسلمانان کشورهای اسلامی به خاطر عواملی هم چون جنگ‌ها و مسائل سیاسی و غیره، فراز و فرودهای زیادی داشته است، ولی وجه اشتراک تمام این دوران این است که قرآن یکی از منابع آموزشی بوده است و خیل بزرگان ما خود را بی‌نیاز از تعالیم قرآن نمی‌دیدند. این امر تا زمان روی کار آمدن حکومت پهلوی ادامه یافت، ولی با ظهور پهلوی مبارزات علنی علیه دین و قرآن آغاز شد و قرآن چنان از مراکز علمی دور و مهجور گشت که بسیاری از تحصیل‌کردگان سطوح عالی در کشور قادر به روان خواندن قرآن نبودند.

یکی از ادعاهای بزرگ اسلام و علمای اسلام این است که این دین، جهان شمول است و برای فرهنگ‌سازی جوامع مختلف توانایی کامل دارد، ازاین‌رو در هر موضوعی که وارد می‌شویم می‌بینیم که لااقل بزرگی از جمع علمای اسلام، سخنی برای بیان کردن و نظر دادن دارد. وقتی ما چنین ادعای بزرگی داریم؛ چرا تقلید از غرب را سرلوحه خود قرار دهیم و یا چرا به الگوهای باقی‌مانده از دوران قبل از انقلاب بها دهیم و به جای این‌ها از قرآن و معارف قرآنی بهره کامل نبریم؟ شاید این مطالب، عده‌ای را برآشفته کند و بگویند که چنین نیست و حتی بگویند که شما بدون علم سخن می‌گویید و تخریب انجام می‌دهید، ولی ما در جواب این بزرگواران می‌گوییم که قصد و هدف ما اصلاح و تعالی است و هیچ نیت سویی نداریم و به همین دلیل تحقیق حاضر، مستند به اسناد معتبر شده است تا جای هیچ شک و شبهه‌ای باقی نماند.

یکی از مهم ترین نقش آفرینان در حیطه آموزش، نظام آموزش عالی کشور است؛ زیرا نزدیکترین نقش‌آفرین آموزشی تا میدان کار و عمل همین نظام آموزشی است و در واقع بسیاری از افراد جامعه ما، بعد از تحصیلات عالی است که وارد میدان عمل می‌شوند. همچنین می‌دانیم، قرآن عامل مهم

جامعه سازی است. اگر برنامه‌های آموزشی، متون درسی و نیروی انسانی نظام آموزش عالی ما طوری انتخاب گردد که ملاک برتری و امتیاز آن ها میزان استفاده از قرآن و قرآنی بودن باشد، خروجی دانشگاه‌های ما، به طور حتم قرآنی خواهد بود و در این حال مهندس ما، مهندس قرآنی خواهد بود و از ساخت و تأیید آنچه رضایت دین و شارع را همراه خود ندارد جلوگیری می‌کند و پزشکی که چنین نظام آموزش عالی تحویل جامعه می‌دهد سستی در کار را نمی‌پذیرد، انسانیت را فدای غیر آن نمی‌کند، پزشکی را وسیله‌ای برای رسیدن به رفاه نمی‌داند؛ و حتی کارگری که تحصیلات عالی داشته باشد و در فضای چنین نظام آموزش عالی رشد کرده باشد، کارگری با ملاک‌های قرآن و شرع خواهد بود و از وقت کار کردن کم نمی‌گذارد، در زمان کار کردن تمام تلاش خود را می‌کند و به فرزند خود هم یاد می‌دهد که چگونه زندگی کند، چگونه کار کند و چگونه رزق حلال به دست آورد.

آنچه ذکر شد، از باب مثال بود و ما می‌توانیم این وضعیت و آرمان را به تمام شغل‌ها و افراد تعمیم دهیم و در این صورت است که اهداف، اهدافی الهی می‌گردد و کسب پول و مادیات پا بر همه چیز نمی‌گذارد؛ پس چه بهتر که قرآن، این عنصر تمدن‌ساز و جامعه‌ساز در دل آموزش عالی کشور به خوبی جا داده شود تا شاهد بیشترین تاثیر آن در جامعه باشیم.

در این نوشتار سعی شده است، آماری از میزان حضور کمی رشته‌های تحصیلی قرآنی در مقاطع سه‌گانه تحصیلی (کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) ارائه شود تا یک افق کلی از مقدار کمی حضور رشته‌های قرآن در این سه مقطع تحصیلی در ذهن تداعی گردد.

ذکر این مطلب نیز لازم است که بدانیم زیر مجموعه‌های نظام آموزش عالی ایران، شامل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت آموزش و پرورش (در حیطه دانشگاه فرهنگیان) و حوزه‌های علمیه کشور است.

از آنجایی که انتظار می‌رود حضور قرآن علاوه بر حوزه‌های علمیه و مراکز و مجموعه‌های قرآنی، در رشته‌های مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به‌ویژه در گروه علوم انسانی (نسبت به سایر گروه‌های درسی موجود در نظام آموزش عالی) پررنگ‌تر باشد، تمرکز محقق در این تحقیق بر روی این گروه (گروه علوم انسانی) معطوف گردیده است.

درآمد

امروزه یکی از ابزار مهم برای برنامه‌ریزی‌های کلان در جوامع مختلف، استفاده از آمار است. در تهیه و فراهم کردن آمار، محقق می‌کوشد تا بی‌طرفانه تحقیقش را جمع‌آوری کند و حاصل کارش این با شد که یک دید کلی و کاربردی و کارآمد به جامعه خصوصاً مسئولان و کسانی که امور برنامه‌ریزی جامعه به دست آن‌ها است، بدهد تا در برنامه‌ریزی‌ها و یا تجدید نظر در برنامه‌های ریخته شده مثمر ثمر قرار گیرد.

با وجود اینکه بعد از انقلاب اسلامی حضور و ظهور قرآن در نظام آموزش عالی کشور بیش از دوران قبل از آن است، ولی با گذشت ٤٠ سال از عمر این انقلاب هم چنان شاهد این هستیم که دانشجویان و محیط دانشگاه‌ها و در کل، محیط آموزش عالی ما اعم از وزارت علوم و وزارت بهداشت و وزارت آموزش و پرورش (دانشگاه فرهنگیان) با آنچه مورد انتظار مردم و انقلاب بود فاصله زیادی دارند و نشد آنچه که قصد بود بشود.

از طرفی همه ما به خوبی بر این امر واقف هستیم که بهترین و کم‌خرج‌ترین راه تغییر فرهنگ‌ها، با آموزش صحیح امکان‌پذیر ا ست و چون نظام آموزش عالی ک شور یکی از مؤثرین‌ها در حیطه آموزش ا ست، این به ذهن‌ها خطور می‌کند که متولیان این نظام آموز شی فقط تواند سته‌اند بخ شی از آرمان‌ها و اهداف را تحقق ببخشند.

غالب نزدیک به کل مردم ایران، مسلمان هستند و حضور و بروز پررنگ‌تر قرآن در آموزش عالی کشور (آن هم نه فقط برای بالا بردن معدل و یا روخوانی ساده و بدون فهم) می‌توانست به صورت خودکار خیلی از مشکلات جامعه ما را حل کندقال رسول الله صلوات الله علیه و آله و سلّم: «**اِذا اِلتَبَسَت عَلَیکُم الفِتَنُ کَقِطَعِ اللّیلِ المُظلِمِ فَعَلَیکُم بِالقُرآن** ... و **هو الدَّلیلُ یَدُلُّ عَلَی خَیرِسبیلٍ**» (حر عاملی، وسائل الشیعه، ١٤٠٩ ق: ٦/ ١٧١).

الف. تاریخچه نظام آموزش عالی نوین در ایران

برخورد ایرانیان با ملل اروپایی، به‌خصوص در اثر تجاوز دو کشور روسیه و انگلستان در اوایل قرن سیزدهم هجری به خاک ایران، پیامد مهمی برای ایرانیان داشت. اولیای امور دریافتند که ایران از کاروان پیشرفت به‌خصوص در زمینه‌های مختلف علوم، فنون و صنایع، به کلی عقب مانده است و برای مقابله با تجاوز دیگر کشورها، راه‌حل را در این دیدند که هر چه زودتر به کسب علوم و فنون غربی بپردازند، ازاین‌رو در مرحله اول محصلان ایرانی را برای کسب علوم جدید، به خارج اعزام کردند و در مرحله

دوم، برای تعلیم ایرانیان، به استخدام مستشاران خارجی در رشته ها و فنون علمی جدید روی آوردند؛ و این سیاست که به تأسیس مدارس جدید در ایران، طبق نمونه مدارس ممالک غرب منتهی شد، موجب آن شد که دستگاه آموزش و پرورش جدید ایران از دستگاه آموزش و پرورش قدیم جدا شود.

۱. هسته اولیه تعلیمات عالیه نوین

تعلیمات عالیه نوین در ایران با ایجاد مدر سه دارالفنون در سال ۱۲٦٦ ه.ق، تو سط میرزا تقی خان امیرکبیر صـورت گرفت. وی در گوشـه‌ای از ارگ تهران بنای مدرسـه‌ای را به سـبک مدارس عالیه اروپا شـروع کرد و آن را دارالفنون نامید. او که در مراحل خدمات دیوانی خود در آذربایجان، بسـیاری از اتفاقات تلخ و ناگوار را تجربه کرده بود و ترتیبات زندگی و معارف جدید را به اجمال در مدت اقامت کوتاه خود در رو سیه و مأموریت طولانی خویش در کشور عثمانی دیده و در جریان کارهای اداری قرار گرفته بود، احتیاج ایران را به افرادی کاردان که از معارف جدید مطلع باشـند، دریافته بود و خوب می دانست که مستشاران خارجی کاری برای ایران انجام نمی‌دهند و نباید به آن‌ها خیلی امید داشت (پناهی سمنانی، امیرکبیر تجلی افتخارات ملی، ۱۳۷٦: ۲۰۰).

در ارتباط با اهداف ایجاد مدرسـه دارالفنون، نظرات متفاوتی وجود دارد. بعضـی از تاریخ نگاران، اهداف نظامی موجود در ذهن امیر را، در درجه دوم اهمیت قرار می‌دهند؛ از جمله این افراد فریدون آدمیت است که در کتاب «امیرکبیر و ایران» می نویسد: «ذهن امیر... در درجه اول معطوف به دانش و فن جدید بود و بعد به علوم نظامی توجه داشت». برخی دیگر، آن را مدر سه‌ای فنی، نظامی و صنعتی دانسـته‌اند (آدمیت، امیرکبیر و ایران، ۱۳٦۲: ۳٥٤-۳٥۳)، ولی در نخسـتین خبر که در شـماره ۲۹ روزنامه وقایع اتفاقیه، مورخ ۲۳ شوال ۱۲٦۷ ه.ق انتشار یافت، هدف از تأسیس آن تعلیم و تعلم علوم و صنایع اعلام شد.

کلیه اقدامات پیرامون راه اندازی دارالفنون، از احداث و ترتیب محل گرفته تا اعزام نماینده به اتریش و پروس (کشوری در زمان امیرکبیر که در بین سال‌های ۱۸٦۷ تا ۱۸۷۱ به‌صورت بخشی از کنفدراسیون آلمان شمالی اداره می شد و بین سال های ۱۸۷۱ تا ۱۹٤٥ به یکی از ایالت‌های امپراتوری آلمان تبدیل شد و امروزه بخ شی از آلمان، رو سیه، لهستان، لیتوانی، دانمارک، بلژیک، جمهوری چک و سوئیس شده است) برای استخدام استاد و متخصص و تنظیم برنامه‌ها و مواد درسی را شخص امیر کبیر با جدیت و علاقه تمام پیگیری کرد و سـامان داد، ولی زمانی که اسـتادان و معلمان خارجی وارد ایران شدند، دو روز از عزل امیرکبیر و خلع عناوین و القاب او می‌گذشت و قرار بود مقدمات کار فراهم شود تا امیر تحت عنوان یکی از آحاد رعیت مردم به فین کاشان تبعید گردد.

بنابر آنچه گفته شـــد، آموزش عالی نوین در ایران با ایجاد دارالفنون همراه اســـت که پیرامون این مسئله، ذکر نکاتی چند لازم می‌نماید:

۱ ـ اینکه به دلیل نبود معلمان کافی، هیأت آموزشی دارالفنون از کشورهای خارج، یعنی کشورهایی که از نظر امپرکبیر از مداخله در امور ســیاســی مملکت خودداری کرده و تنها به کار تدریس اشـــتغال دا شتند، معلمان اتریشی و پرو سی تأمین می شد، ولی انگلیسی‌ها در قبال این اقدام سکوت نکردند و برای جلوگیری از ورود صـــحیح علم و صـــنعت اروپایی به ایران، در کار معلمان اتریشـــی اخلال ایجاد کردند و به جای آن‌ها، عده ای افسر ایتالیایی ضد اتریشی را به عنوان معلم در مدرسه جدید و در سپاه ایران وارد کردند. بدین سبب، خشت اول ورود آموزش عالی نوین به ایران کج نهاده شد. هر چند پس از چند ســـال معلمان ایرانی به تدریج جای معلمان اروپایی را گرفتند، ولی هیچ گاه مدرســـه از معلم اروپایی خالی نبود.

۲ــ اینکه شاگردان دارالفنون از برگزیدگان خانواده‌های اعیان و اشراف بودند (صدیق، تاریخ فرهنگ ایران، ۱۳۵٤: ۳۵۲)؛ و در واقع این مدرســـه، به نوجوانان عادی تعلق نداشـــت و پس از آن که قبول شدگان در اولین آزمون نهایی دارالفنون، گواهینامه گرفتند و عده‌ای از آنان از طرف دولت ایران به فرانسه اعزام شدند، تمایل زیادی از جانب مردم نسبت به تحصیل در این مدرسه ابراز شد ولی دولت به جای اسـتفاده از این تمایل، درصـدد جلوگیری از توقع آنان برآمد و طی بیانیه‌ای، که خالی از جنبه سـیاسـی نبود، عدم نیاز به تعلیم و تربیت محصلان جدید را اعلام کرد (محبوبی اردکانی، تاریخ تحول دانشگاه تهران و مؤسسات عالی آموزشی ایران در عصر خجسته پهلوی، ۱۳۵۰: ۵۱-۵۰).

با توجه به مطالب ذکر شده، یعنی استفاده از افسران شورشی ایتالیایی در مقابل معلمان اتریشی و توأم کردن سیا ست با تدریس، موجب این شد تا دارالفنون نتواند به اهداف عالی خود، از جمله ارتقای کشـــور به حد کشـــورهای دیگر نایل گردد و در نتیجه افرادی را پرورش داد که قادر به برطرف کردن احتیاجات علمی و فنی کشـــور نبودند. در آخر هم به هیچ یک از فارغ‌التحصـــیلان دارالفنون و اروپا رفتگان آن، شغل متناسب با تحصیلات آن‌ها داده نشد؛ اما به‌طور کلی، مدرسه دارالفنون با استفاده از معلمان اروپایی، در شناساندن تمدن اروپا و فرهنگ جدید مغرب زمین به ایرانیان، عامل بسیار مؤثری بود (صدیق، تاریخ فرنگ ایران، ۱۳۵٤: ۳۵٤).

پس از دارالفنون، مدارس دیگری چون دارالمعلمین عالی (۱۳۰۷ ه.ق)، مدرســـه علوم ســـیاســـی (۱۳۱۷ ه.ق)، مدرسه فلاحت (۱۳۱۹ ه.ق) و مدرسه طب (۱۳۳۷ ه.ق) تأسیس شدند.

نخستین مدارس عالی تأسیس شده در این مقطع زمانی، تحت نفوذ کامل دربار قرار داشتند، حتی مدرسه دارالفنون که به‌عنوان اولین مؤسسه آموزش عالی احداث گردید، خود جزیی از تشکیلات دربار بود و رئیس مدرسه زیرنظر شاه در کلیه امور مدرسه استقلال کامل داشت. این مدرسه تا سال ۱۲۷۰ ه.ق مطابق با ۱۲۳۲ ه.ش زیرنظر یکی از شاهزادگان یا رجال درباری اداره می‌شد و از این سال به بعد به عهده وزارت علوم گذاشته شد (محبوبی اردکانی، تاریخ تحول دانشگاه تهران و مؤسسات عالی آموزشی ایران در عصر خجسته پهلوی، ۱۳۵۰: ۵۱-۵۰).

۲. تأسیس دانشگاه تهران

قبل از تأسیس دانشگاه تهران، مراکز علمی به صورت پراکنده و جدا از یکدیگر قرار داشتند؛ اما بعدها به منظور تمرکز مدارس عالی در یک محدوده معین و برای آن که تعلیمات عالیه در ایران بر پایه اساسی استوار گردد و امور آموزشی و علمی مدارس عالیه تحت نظم و ترتیب معینی درآید، قانون تأسیس دانشگاه تهران در خردادماه ۱۳۱۳ ه.ش به تصویب مجلس رسید (ازغندی، تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران، ۱۳۸۲: ۳۳).

در سال ۱۳۱۰ ه.ش، دکتر عیسی صدیق از طرف دولت آمریکا برای مطالعه در امور آموزش و پرورش آن کشور (آمریکا) دعوت شد و همان وقت، وزیر دربار، عبدالحسین تیمورتاش، ملقب به سردار معظم به دستور رضاخان وی را مأمور ساخت که طرحی برای تأسیس یک دارالفنون در تهران (که بعد ها دانشگاه تهران خوانده شد) با تعیین نوع تأسیسات، عده معلم و بودجه آن تهیه و تقدیم دارد. دکتر صدیق نیز طرح کلی را تهیه کرد و در خرداد ماه ۱۳۱۰ ه.ش آن را از نیویورک برای وزیر دربار فرستاد. سپس طرح مزبور مورد تصویب رضاخان قرار گرفت و دستور اجرای آن را به وزیر معارف وقت، یحیی‌خان قراگوزلوی اعتمادالدوله داد. قانون تأسیس دانشگاه در کمیسیونی مرکب از دکتر صدیق (رئیس دارالفنون عالی) دکتر شفق، دکتر سیاسی، دکتر حسابی و محمد علی گرگانی (رئیس وقت اداره بازنشستگی کشور) مورد مطالعه و رسیدگی قرار گرفت. سرانجام در سال ۱۳۱۳ ه.ش فکر تأسیس دانشگاه و مرکزی که جامع همه یا اغلب مدارس عالیه باشد به مرحله عمل درآمد. به موجب قانون مصوب خرداد آن سال، تأسیس دانشگاه از تصویب مجلس شورای ملی گذشت. افتتاح رسمی دانشگاه تهران با ریاست علی اصغر حکمت (وزیر فرهنگ و معارف) با حفظ سمت در روز جمعه ۲٤ اسفند ۱۳۱۳ ه.ش یک‌ساعت‌ونیم پیش از ظهر در دانشکده حقوق انجام گرفت (محبوبی اردکانی، تاریخ تحول دانشگاه تهران و مؤسسات عالی آموزشی ایران در عصر خجسته پهلوی، ۱۳۵۰: ۵۱-۵۰).

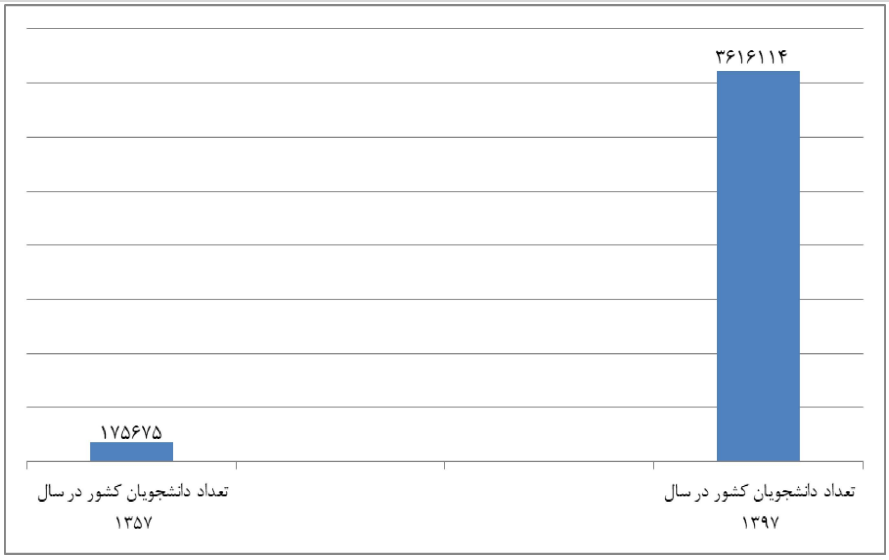
دانشگاه تهران همچنین دارای شعبی بود که هر یک در ردیف دانشکده محسوب می‌شدند. این دانشکده‌ها عبارت بودند از: طب و شعب و فروع آن، حقوق و علوم سیاسی و اقتصادی، فنی، علوم معقول و منقول، علوم طبیعی و ریاضی، ادبیات، فلسفه و علوم تربیتی (متقی، آموزش عالی در ایران، ۱۳۴۸: ۳۳).

۳. تأسیس دانشگاه‌ها در شهرستان‌ها

از سال ۱۳۲۶ ه.ش با تأسیس دانشگاه تبریز، دولت وقت به فکر ایجاد دانشگاه‌هایی در شهرستان‌ها افتاد. در تاریخ سوم خردادماه ۱۳۲۸ ه.ش بنا به تصویب مجلس، به وزارت فرهنگ اجازه داده شد که در شهرستان‌های مشهد، اصفهان، شیراز و هر شهرستان دیگری که وزارت فرهنگ لازم بداند، به تدریج دانشگاه تأسیس کرده و دانشگاه تبریز را تکمیل و در اهواز اقدام به تأسیس دانشکده پزشکی کند. آموزشگاه عالی بهداری مشهد که در سال ۱۳۱۸ ه.ش و آموزشگاه‌های بهداری اصفهان و شیراز که هر دو در سال ۱۳۲۵ ه.ش تأسیس یافته بودند، به ترتیب هسته‌های نخستین ایجاد دانشگاه‌های مشهد، اصفهان و شیراز را تشکیل دادند. دانشگاه شیراز که در سال ۱۳۳۵ ه.ش رسمیت یافته بود، در سال ۱۳۴۱ ه.ش با ارائه طرحی نوین تبدیل به دانشگاه پهلوی شد.

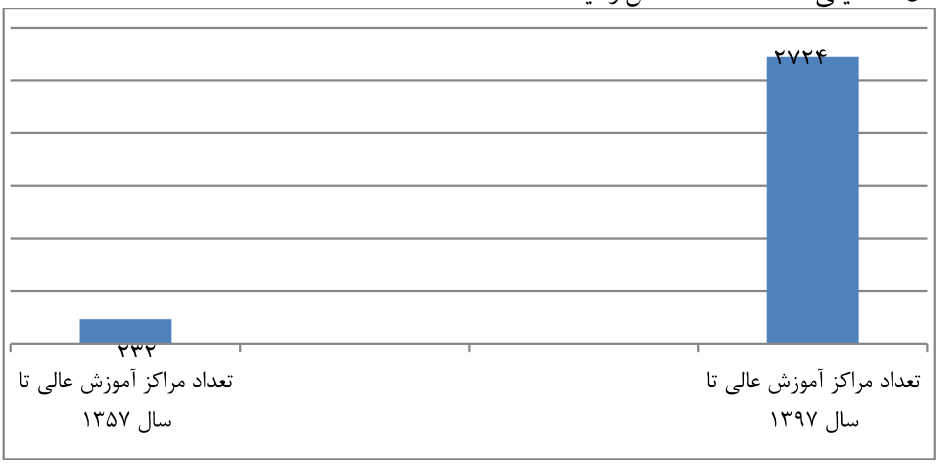
از سال ۱۳۴۰ ه.ش به بعد، دولت اجازه تأسیس مدارس عالی به اشخاص و هیأت‌های خصوصی را هم صادر کرد. از سال ۱۳۳۲ ه.ش تا ۱۳۴۱ ه.ش دانشگاه اهواز، ملی، مدرسه عالی نقشه برداری، مدرسه عالی ادبیات و زبان‌های خارجی و دانشکده پلی تکنیک بوجود آمدند (ازغندی، تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران، ۱۳۸۲: ۳۴)؛ و تا سال ۱۳۵۷ ه.ش تعداد دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور به ۲۳ دانشگاه و ۲۰۹ مؤسسه آموزش عالی در دوره‌های روزانه، شبانه و در سطوح مختلف تحصیلی رسید (سایت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تابستان ۱۳۹۸: www.msrt.ir).

امروزه پس از گذشت چهل سال از انقلاب اسلامی ایران شاهد رشد فزاینده دانشگاه‌ها و تعداد دانشجویان در کشورمان هستیم. به گزارش اداره کل روابط عمومی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در بازه زمانی چهل ساله، تعداد کل دانشجویان از ۱۷۵ هزار و ۶۷۵ دانشجو در سال ۱۳۵۷ ه.ش، با رشد حدود ۲۱ برابری به ۳ میلیون و ۶۱۶ هزار و ۱۱۴ نفر در سال ۱۳۹۷ ه.ش افزایش یافته است.

(نمودار ۱: مقایسه بین تعداد دانشجویان کشور در سال اول انقلاب با سال ۱۳۹۷)

و تعداد کل دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی (دولتی و غیردولتی) از ۲۳۲ دانشگاه در سال ۱۳۵۷ ه.ش و آغاز نظام جمهوری اسلامی، با رشد ۱۲ برابری به ۲ هزار و ۷۲۴ دانشگاه و مرکز آموزش عالی در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۶ ه.ش رسیده است.

(نمودار ۲: مقایسه بین تعداد مراکز آموزشی کشور در سال اول انقلاب با سال ۱۳۹۷)

ب. جایگاه کمی قرآن در رشته‌های تحصیلی نظام آموزش عالی کشور

قبل از ورود به عمق مباحث، لازم است چند نکته در راستای فهم بهتر محاسبات این مقاله بیان گردد و آن نکات به شرح زیر است:

۱ـ از مجموع ۵۵۳۷ رشته مصوب توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۲۴۴۷ رشته، منسوخ اعلام شده است، در نتیجه در عمل ۳۰۹۰ رشته به عنوان رشته‌های مصوب فعال در مقاطع چهارگانه (کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) باقی می‌ماند.

۲ـ از ۳۰۹۰ رشته مصوب فعال در مقاطع چهارگانه، ۵۷۷ رشته تحصیلی متعلق به رشته‌های کاردانی است و ۲۵۱۳ رشته متعلق به مقاطع سه‌گانه کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری است.

۳ـ تعداد کل رشته‌های قرآنی مصوب و فعال در زیر مجموعه‌های وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۴۶ رشته قرآنی است که شامل ۴۲ رشته قرآنی در گروه علوم انسانی و ۱ رشته قرآنی در گروه فنی و مهندسی و ۳ رشته در گروه علمی و کاربردی است.

۴ـ مجموع رشته‌های مصوب و فعال در مقاطع سه‌گانه در گروه علوم انسانی و علوم حوزوی (که زیر مجموعه گروه علوم انسانی محسوب می‌شود)، ۱۰۹۵ رشته تحصیلی است که این عدد حاصل از جمع ۱۹۳ رشته در مقطع کارشناسی، ۵۲۴ رشته در مقطع کارشناسی ارشد و ۳۲۶ رشته در مقطع دکتری است (سایت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، بهار ۱۳۹۸: www.msrt.ir).

۵ـ بررسی ما در این تحقیق از میان مقاطع چهارگانه تحصیلی (کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) بر روی مقاطع سه‌گانه کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری متمرکز گردیده است.

۱. جایگاه قرآن در برنامه‌های آموزشی نظام آموزش عالی کشور در مقطع کارشناسی

از مجموع ۱۰۹۵ رشته در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی‌ارشد و دکتری در گروه علوم انسانی و علوم حوزوی، ۱۹۳ رشته متعلق به مقطع کارشناسی است و از این ۱۹۳ رشته، ۸ رشته متعلق به رشته‌های قرآنی است (همان).

عناوین رشته‌های قرآنی در مقاطع کارشناسی در گروه علوم انسانی و علوم حوزوی:

عنوان رشته	گروه درسی	توضیحات
رشته علوم اسلامی - علوم قرآن و حدیث	علوم حوزوی - دانشگاهی	ویژه دانشگاه علوم اسلامی رضوی
علوم قرآن و حدیث	علوم حوزوی	ویژه جامعة المصطفی ﷺ العالمیه
علوم قرآن و حدیث	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند

عنوان رشته	گروه درسی	توضیحات
معارف اسلامی و علوم قرآنی	علوم حوزوی – دانشگاهی	ویژه مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) (حوزه علمیه قم)
معارف قرآن کریم	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند
تفسیر قرآن مجید	علوم حوزوی – دانشگاهی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند
علوم ومعارف قرآن	علوم حوزوی – دانشگاهی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند
تربیت معلم قرآن کریم	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند

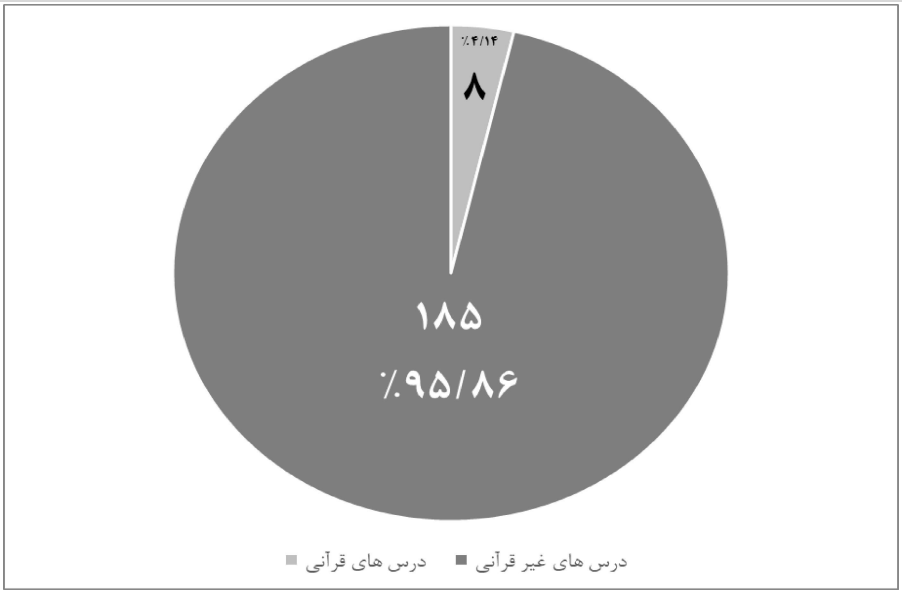
همچنین با مشـاهده کل رشـته‌های مصـوب فعال در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری این مطلب مشخص می‌شود که ۳ رشته قرآنی در سایر گروه‌های تحصیلی وجود دارد.

عناوین رشته‌های قرآنی در مقاطع کارشناسی در سایر گروه‌ها:

کارشناسی حرفه‌ای تربیت مبلغ قرآن کریم	علمی و کاربردی	ویژه موسسات و مراکز آموزش علمی – کاربردی
کارشناسی حرفه‌ای خبرنگاری– قرآنی و مذهبی	علمی و کاربردی	ویژه موسسات و مراکز آموزش علمی – کاربردی
کارشناسی حرفه‌ای تلاوت و قرائت قرآن کریم	علمی و کاربردی	ویژه موسسات و مراکز آموزش علمی – کاربردی

این بدان معنا ا ست که از مجموع ر شته‌های فعال م صوب در گروه علوم انسانی و علوم حوزوی در مقطع کارشناسی فقط ٤/١٤ درصد متعلق به رشته‌های قرآنی است.

دو فصلنامه علمی قرآن و علم، سال شانزدهم، شماره ۳۰، بهار و تابستان ۱٤۰۱، ص: ٤۹ـ۷۰
جایگاه کمی قرآن در میان رشته‌های تحصیلی نظام آموزش عالی کشور (با تأکید بر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری)
محمد نادعلی و محمدعلی رضایی اصفهانی

(نمودار ۳: مقایسه میزان حضور کمی رشته‌های قرآنی با غیر قرآنی در مقطع کارشناسی)

نکته قابل توجه این است که آن‌چه بیان شد، مقایسه‌ای از میزان حضور کمی رشته‌های قرآنی با غیر قرآنی در گروه علوم انسانی و علوم حوزوی در مقطع کارشناسی بود؛ حال اگر این مقایسه را تعمیم دهیم و مقایسه را در کل رشته‌های مصوب فعال در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری گسترش دهیم، شاهد این خواهیم بود که از نسبت‌سنجی ۱۱ رشته قرآنی در مقطع کارشناسی (۸ رشته قرآنی در گروه علوم انسانی و علوم حوزوی به همراه ۳ رشته قرآنی در گروه علمی و کاربردی) با کل رشته‌های مصوب فعال در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری یعنی ۳۰۹۰ رشته، به عدد خیلی کوچک ۰/۳۵ درصد خواهیم رسید.

۲. جایگاه قرآن در برنامه‌های آموزشی نظام آموزش عالی کشور در مقطع کارشناسی‌ارشد

از مجموع ۱۰۹۵ رشته در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی‌ارشد و دکتری در گروه علوم انسانی و علوم حوزوی، ٥٢٤ رشته متعلق به مقطع کارشناسی‌ارشد است که از این ٥٢٤ رشته، ۱۷ رشته متعلق به رشته‌های قرآنی است (سایت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، بهار ۱۳۹۸: www.msrt.ir).

عناوین رشته‌های قرآنی در مقطع کارشناسی ارشد

عنوان رشته	گروه درسی	توضیحات
علوم اسلامی ـ علوم قرآنی و حدیث	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند
علوم قرآنی، گرایش علوم قرآن	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند
علوم قرآنی، گرایش تفسیر قرآن مجید	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند (تهیه شده در دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم)
علوم و فنون قرائات	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند (تهیه شده در جامعةالمصطفی العالمیه)
علوم و معارف قرآنی (گرایش تفسیر اجتماعی)	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند
مدرسی معارف قرآن و حدیث	علوم انسانی	ویژه دانشگاه معارف اسلامی (نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها)
معارف قرآن	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند
تفسیر و علوم قرآن	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند (تهیه شده در جامعةالمصطفی العالمیه)
علوم قرآنی، گرایش اعجاز	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند (تهیه شده در جامعةالمصطفی العالمیه)
علوم قرآنی، گرایش ادبی	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند
علوم قرآنی، گرایش مستشرقان	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند (تهیه شده در جامعةالمصطفی العالمیه)

عنوان رشته	گروه درسی	توضیحات
ادبیات قرآنی	علوم حوزوی- دانشگاهی	ویژه جامعة المصطفی العالمیه
تفسیر روایی	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند
علوم قرآنی	علوم حوزوی- دانشگاهی	ویژه مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
علوم قرآن و حدیث	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند
فقه و معارف اسلامی، گرایش قرآن	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند (تهیه شده در جامعة المصطفی ﷺ العالمیه)
علوم قرآن و حدیث	علوم انسانی	ویژه مرکز آموزش عالی تربیت مربی عقیدتی سیاسی سپاه

همچنین با مشاهده کل رشته‌های مصوب فعال در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری این مطلب مشخص می‌شود که یک رشته قرآنی در سایر گروه‌های تحصیلی وجود دارد.

عنوان رشته قرآنی در مقطع کارشناسی‌ارشد در سایر گروه‌ها

قرآن کاوی رایانشی	فنی و مهندسی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند (تهیه شده در دانشگاه شهید بهشتی)

این بدان معنا است که از مجموع رشته‌های فعال مصوب در مقطع کارشناسی‌ارشد (از گروه علوم انسانی و علوم حوزوی)، فقط ۳/۲٤درصد متعلق به رشته‌های قرآنی است.

(نمودار ٤: مقایسه میزان حضور کمی رشته‌های قرآنی با غیر قرآنی در مقطع کارشناسی‌ارشد)

نکته قابل توجه این ا ست که آن‌چه بیان شد، مقایسه‌ای از میزان حضور کمی، ر شته‌های قرآنی با غیر قرآنی در گروه علوم انسانی و علوم حوزوی در مقطع کار شنا سی‌ار شد بود؛ حال اگر این مقایسه را تعمیم دهیم و مقایسه را در کل ر شته‌های مصوب فعال در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری گسترش دهیم، شاهد این خواهیم بود که از نسبت‌سنجی نسبت‌سنجی ۱۸ رشته قرآنی در مقطع کارشناسی‌ارشد (۱۷ رشته قرآنی در گروه علوم انسانی و علوم حوزوی به همراه ۱ رشته قرآنی در گروه فنی و مهندسی) با کل رشته‌های مصوب فعال در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری یعنی ۳۰۹۰ رشته، به عدد خیلی کوچک ۰/۵۸ درصد خواهیم رسید.

۳. جایگاه قرآن در برنامه‌های آموزشی نظام آموزش عالی کشور در مقطع دکتری

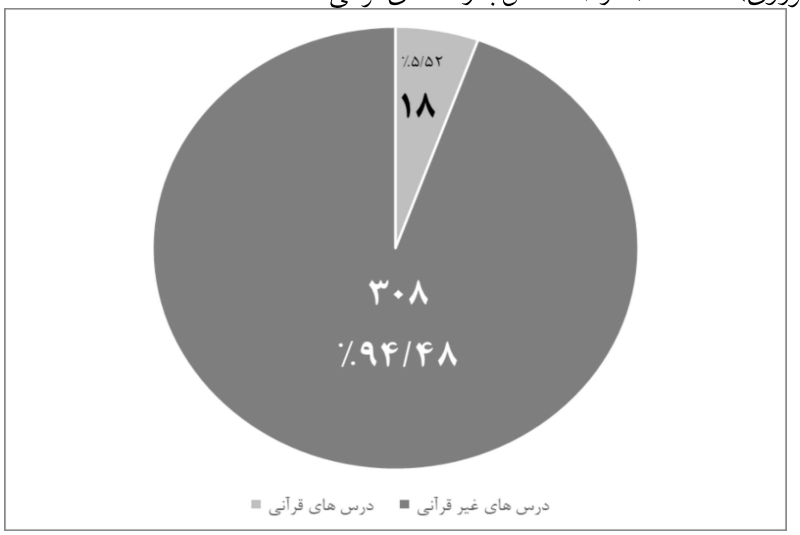
از مجموع ۱۰۹۵ رشته در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی‌ارشد و دکتری در دو گروه علوم انسانی و علوم حوزوی، ۳۲٦ رشته متعلق به مقطع دکتری است که از این ۳۲٦ رشته، ۱۸ رشته متعلق به رشته‌های قرآنی است (سایت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، بهار ۱۳۹۸: www.msrt.ir).

عناوین رشته‌های قرآنی در مقطع دکتری

عنوان رشته	گروه درسی	توضیحات
تفسیر تطبیقی	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند (تهیه شده توسط جامعةالمصطفی العالمیه)
علوم اسلامی گرایش علوم قرآنی و حدیث	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند
مدرسی معارف اسلامی گرایش قرآن و متون	علوم انسانی	ویژه دانشگاه معارف اسلامی (نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری)
علوم قرآن و حدیث	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند
قرآن و علوم با گرایش اقتصاد	علوم حوزوی- دانشگاهی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند خصوصا جامعةالمصطفی العالمیه
قرآن و علوم با گرایش بهداشت و سلامت	علوم حوزوی - دانشگاهی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند خصوصا جامعةالمصطفی العالمیه
قرآن و علوم با گرایش	علوم حوزوی -	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی

عنوان رشته	گروه درسی	توضیحات
تاریخ	دانشگاهی	که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند خصوصا جامعةالمصطفی العالمیه
قرآن و علوم با گرایش حقوق	علوم حوزوی – دانشگاهی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند بالخصوص جامعةالمصطفی العالمیه
قرآن و علوم با گرایش روانشناسی	علوم حوزوی – دانشگاهی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند بالخصوص جامعةالمصطفی العالمیه
قرآن و علوم با گرایش علوم اجتماعی	علوم حوزوی – دانشگاهی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند بالخصوص جامعةالمصطفی العالمیه
قرآن و علوم با گرایش علوم تربیتی	علوم حوزوی – دانشگاهی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند بالخصوص جامعةالمصطفی العالمیه
قرآن و علوم با گرایش علوم سیاسی	علوم حوزوی – دانشگاهی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند بالخصوص جامعةالمصطفی العالمیه
قرآن و علوم با گرایش مدیریت	علوم حوزوی – دانشگاهی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند بالخصوص جامعةالمصطفی العالمیه
قرآن و علوم با گرایش نجوم	علوم حوزوی – دانشگاهی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند بالخصوص جامعةالمصطفی العالمیه
قرآن و مستشرقان با گرایش علوم قرآن	علوم حوزوی – دانشگاهی	ویژه جامعةالمصطفی العالمیه
قرآن و مستشرقان با گرایش مبانی و اصول قرآنی شیعه	علوم حوزوی – دانشگاهی	ویژه جامعةالمصطفی العالمیه
قرآن و مستشرقان با گرایش معارف قرآن	علوم حوزوی – دانشگاهی	ویژه جامعةالمصطفی العالمیه
فقه و معارف اسلامی گرایش تفسیر و علوم قرآن	علوم انسانی	لازم الاجرا در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی که زیرنظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اداره می‌شوند (تهیه شده توسط جامعةالمصطفی العالمیه)

این بدان معنا است که از مجموع رشته‌های فعال مصوب در مقطع دکتری (از گروه علوم انسانی و علوم حوزوی)، فقط ۵/۵۲درصد متعلق به رشته‌های قرآنی است.

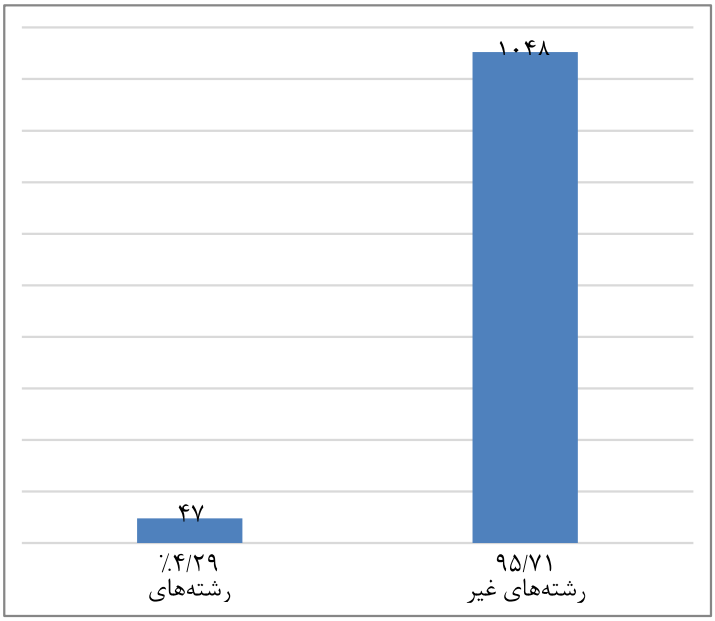

(نمودار ۵: مقایسه میزان حضور کمی رشته‌های قرآنی با غیر قرآنی در مقطع دکتری)

نکته قابل توجه این است که آن‌چه بیان شد، مقایسه‌ای از میزان حضور کمی رشته‌های قرآنی با غیر قرآنی در گروه علوم انسانی و علوم حوزوی در مقطع دکتری بود؛ حال اگر این مقایسه را تعمیم دهیم و مقایسه را در کل رشته‌های مصوب فعال در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری گسترش دهیم، شاهد این خواهیم بود که از نسبت سنجی نسبت سنجی ۱۸ رشته قرآنی در مقطع دکتری با کل رشته‌های مصوب فعال در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری یعنی ۳۰۹۰ رشته، به عدد خیلی کوچک ۰/۵۸درصد خواهیم رسید.

به‌طور خلاصه کل رشته‌های قرآنی در گروه علوم انسانی و علوم حوزوی فقط و فقط ۳/۹۲درصد از کل رشته‌های فعال گروه علوم انسانی و علوم حوزوی (در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) را به خود اختصاص داده است (از نسبت‌سنجی بین ٤۳ رشته قرآنی با ۱۰۹۵ رشته تحصیلی در مقاطع سه‌گانه) و به‌طور مسلم این عدد در مقایسه با کل رشته‌های مصوب فعال در مقاطع چهارگانه در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، کوچکتر از این خواهد بود (از مقایسه عدد ٤۷ ــ یعنی ٤۳ رشته قرآنی در گروه علوم انسانی و علوم حوزوی به همراه ۳ رشته قرآنی در گروه علمی و کاربردی و ۱ رشته قرآنی در گروه فنی و مهندسی ــ با ۳۰۹۰ به این مطلب می‌رسیم که میزان حضور کمی رشته‌های قرآن در مقاطع چهارگانه در مقایسه با کل رشته‌های مصوب فعال در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، فقط

و فقط ۱/۵۲درصد است) و این عدد در مقایسه با کل رشته‌های تحصیلی در نظام آموزش عالی بسیار بسیار کوچکتر از این خواهد بود.

(نمودار ٦: مقایسه میزان حضور کمی رشته‌های قرآنی با غیر قرآنی در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری)

تحلیل

از مجموع آمار ارائه‌شده در این مقاله می‌توان چنین تحلیل کرد:

۱ ـ رشد تعداد دانشجویان و مراکز آموزش عالی با ظهور انقلاب اسلامی، چندین برابر شده است و شاید بتوان دلائل متعددی را برای این اتفاق برشمرد، ولی از آنجایی که مرتبه و جایگاه علمی کشورمان همزمان با رشد تعداد دانشجویان و مراکز آموزش عالی، ارتقا یافته است، نشان از موفقیت کشور در امر آموزش عالی است و بی‌شک این امری تصادفی نیست. از جمله عوامل این جهش علمی عظیم در این دوره را می‌توان حمایت علمای دینی به‌ویژه رهبران ایران و همچنین القای خود باوری و تکیه بر توانایی‌های خود و نشر و گسترش کلام معصومین﵈ در حیطه علم‌آموزی دانست.

۲ـــ حجم رشته‌های قرآنی در گروه درسی علوم انسانی و علوم حوزوی در مقطع کارشناسی خیلی کم است و باید افزایش یابد، ولی هرگونه افزایش حجم رشته‌های قرآنی نیز اثرگذاری کامل را نخواهد داشت.

۳ ـ اتفاق جالبی که در گروه درسی علمی – کاربردی افتاده و می‌تواند الگوی سایر گروه‌های درسی نیز قرار گیرد این است که در این گروه، رشته‌های قرآنی به‌صورت کاربردی ورود پیدا کرده‌اند که به‌طور

یقین در جامعه اثرگذاری خوبی خواهد داشت.

٤ـ حضور رشته‌های قرآنی با گرایش‌های متنوع موجب گسترش رشته های قرآنی شده است.

٥ـ حضور رشته قرآنی قرآن‌کاوی رایانشی در گروه درسی فنی و مهندسی خبر از آن می‌دهد که رشته‌های قرآنی ظرفیت آن را دارند که در گروه‌های درسی غیر از گروه درسی علوم انسانی و علوم حوزوی ورود پیدا کنند.

٦ـ رشته‌های قرآنی با گرایش‌های متنوع در مقطع دکتری نسبت به دو مقطع کارشناسی و کارشناسی‌ارشد، رشد بهتری داشته است.

۷ـ با اینکه حضور رشته قرآنی قرآن‌کاوی رایانشی در گروه درسی فنی و مهندسی در مقطع کارشناسی‌ارشد خبر از آن می‌دهد که رشته‌های قرآنی ظرفیت آن را دارند که در گروه‌های درسی غیر از گروه درسی علوم انسانی و علوم حوزوی ورود پیدا کنند و انتظار می‌رفت که در مقطع دکتری نیز شاهد چنین اتفاقی باشیم، ولی چنین امری رخ نداده است.

۸ ـ جامعةالمصطفی العالمیهﷺ در مقطع دکتری به سمت رشته‌های تقریبی حرکت کرده است که این امر در تقریب مذاهب و وحدت بین آن‌ها موثر خواهد بود. همچنین حضور رشته‌های قرآن و علوم توسط این نهاد نشان از این است که جامعةالمصطفی العالمیهﷺ با این اقدامش، برای حضور رشته‌های قرآنی ـ کاربردی و هم چنین افزایش رشته‌های قرآنی زمینه‌سازی می‌کند.

نتیجه

بر اساس تفکیک مقاطع سه‌گانه: میزان حضور رشته‌های قرآنی در مقطع کارشناسی ٤/١٤درصد و در مقطع کارشناسی‌ارشد ۳/۰۵درصد و در مقطع دکتری ۵/۵۲درصد است. در نتیجه، میزان حضور کمی رشته‌های تحصیلی قرآنی در مقاطع سه‌گانه به ویژه در مقطع کارشناسی ارشد، خیلی ضعیف است؛ و به طور خلاصه، کل رشته‌های قرآنی در گروه علوم انسانی و علوم حوزوی فقط و فقط ۳/۹۲درصد از کل رشته‌های فعال گروه علوم انسانی و علوم حوزوی (در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) را به خود اختصاص داه است (از نسبت‌سنجی بین ٤۳ رشته قرآنی با ۱۰۹۵ رشته تحصیلی در مقاطع سه‌گانه) و این‌ها نشان از ضعف شدید نظام آموزش عالی کشور ما در این حیطه است که باید به مدد روش‌های جدیدی هم چون کاربردی کردن رشته‌های قرآنی و جذاب کردن این رشته‌ها به دنبال وارد کردن رشته‌های قرآنی به سایر گروه‌های درسی باشیم.

در ضمن این را هم باید یادآوری کنیم که آمار ارائه‌شده در حیطه رشته‌های مصوب و فعال وزارت علوم، تحقیقات و فناوری محاسبه گردیده است و به‌طور یقین اگر حضور کمی رشته‌های قرآنی نسبت به تمام رشته‌های درسی موجود در نظام آموزش عالی کشور (اعم از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت بهداشت

دو فصلنامه علمی قرآن و علم، سال شانزدهم، شماره ۳۰، بهار و تابستان ۱۴۰۱، ص: ۴۹ـ۷۰
جایگاه کمی قرآن در میان رشته‌های تحصیلی نظام آموزش عالی کشور (با تأکید بر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری)
محمد نادعلی و محمدعلی رضایی اصفهانی

و درمان، وزارت آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه) سنجیده شود، عددی که نشان‌دهنده میزان کمی حضور دروس قرآنی در این نظام آموزشی است خیلی کمتر از آمار به دست آمده در این پژوهش خواهد بود.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه: محمدعلی رضایی‌اصفهانی و گروهی از اساتید، انتشارات المصطفی، قم: ۱۳۸۸ ش.
۲. آدمیت، فریدون، امیر کبیر و ایران، خوارزمی، تهران: ۱۳٦۲ ش.
۳. ازغندی، سیدعلیرضا، تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران، سمت، تهران: ۱۳۸۲ ش.
٤. پناهی سمنانی، محمد و احمد پناهی، امیرکبیر تجلی افتخارات ملی، نمونه، تهران: ۱۳۷٦ ش.
٥. حرعاملی، محمدبن‌حسن، وسائل الشیعه، موسسه آل‌البیت، موسسه آل البیت، قم: چ ۱، ۱٤۰۹ ق.
٦. خامنه‌ای، سیدعلی، حدیث ولایت، سازمان مدارک فرهنگ انقلاب اسلامی، تهران: ۱۳۷٥ ش.
۷. خدمات فرهنگی مرکز نور، حدیث ولایت، ۱۳۹٤ ش.
۸. صدیق، عیسی، تاریخ فرهنگ ایران، دانشگاه تهران، تهران: ۱۳٥٤ ش.
۹. کلینی، محمدبن یعقوب، الکافی، دارالحدیث، قم: ۱۳۸۷ ش.
۱۰. متقی، امیر، آموزش عالی در ایران و جهان، انتشارات دانشگاه فردوسی، مشهد: چ ۱، ۱۳٤۸ ش.
۱۱. محبوبی‌اردکانی، حسین، تاریخ تحول دانشگاه تهران و مؤسسات عالی آموزشی ایران در عصر خجسته پهلوی، دانشگاه تهران، تهران: ۱۳٥۰ ش.
۱۲. سایت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری: www.msrt.ir

References

١. The Holy Quran, Translated by Muhammad Ali Rezaei Isfahani and A Group of Professors, Al-Mustafa Publications, Qom: ٢٠٠٩.

٢. Adamit, Fereydon, Amir Kabir and Iran, Kharazmi, Tehran: ١٩٨٣.

٣. Azghandi, Seyyed Alireza, History of Political and Social Developments in Iran, SAMT, Tehran: ٢٠٠٣.

٤. Cultural services of Noor Center, Hadith Velayat (Discussion on Guardianship), ٢٠١٥.

٥. Hurr Amili, Muhammad bin Hassan, Wasail al-Shia, Alul Bayt Institute, Qom: ١st Edition, ١٤٠٩ AH.

٦. Khamenei, Ali, Hadith Velayat (Discussion on Guardianship), Islamic Revolution Culture Documents Organization, Tehran: ١٩٩٦.

٧. Kulayni, Muhammad bin Ya'qub, Al-Kafi, Dar al-Hadith, Qom: ٢٠٠٨.

٨. Mehboubi Ardakani, Hossein, The History of the Evolution of Tehran University and Iran's Higher Educational Institutions in the Pahlavi Era, University of Tehran, Tehran: ١٩٧١.

٩. Ministry of Science, Research and Technology Website: www.msrt.ir

١٠. Muttaqi, Amir, Higher Education in Iran and the World, Ferdowsi University Publications, Mashhad: ١st Edition, ١٩٦٩.

١١. Panahi Semnani, Muhammad and Ahmad Panahi, Amir Kabir; Manifestation of National Honors, Nemouneh, Tehran: ١٩٩٧.

١٢. Siddique, Esa, History of Iranian Culture, University of Tehran, Tehran: ١٩٧٥.